

Основано през 2017 г.

16+

НАУЧЕН ВЕКТОР НА БАЛКАНИТЕ

№ 1
2018

Излизащо на всеки 3
месеца научно списание
(4 пъти в годината)

Основател - «Научен хронограф» ЕООД

Главен редактор

Линков Александър Йорданов, PhD, доцент

Заместник главен редактор:

Абасова Къзългюл Ясин къзъ, доктор на философските науки, професор
Берберян Ася Суреновна, доктор на психологическите науки, професор
Исламгулова Светлана Костадиновна, доктор на педагогическите науки, доцент
Клинков Георги Тодоров, PhD, главен асистент
Курилова Анастасия Александрова, доктор на икономическите науки, професор
Мамичев Александър Юриевич, доктор на политическите науки, кандидат на юридическите науки, доцент
Майхджик-Микула Джоана, доктор на педагогическите науки, професор
Осадченко Ина Ивановна, доктор на педагогическите науки, професор
Тарантей Виктор Петрович, доктор на педагогическите науки, професор
Шарипов Фаридун Файзулаевич, доктор на педагогическите науки

Редакционна колегия:

Борисов Галин Цоков, доктор, професор
Бурдева Тая Викторова, доктор, доцент
Бурмикина Ирина Викторовна, доктор на социологическите науки, професор
Василев Веселин Костов, доктор на психологическите науки, професор
Васковска Галина Алексеевна, доктор на педагогическите науки, професор
Дамянов Бисер Илиев, доктор на изкуствознание, професор
Демченко Ирина Иванова, доктор на педагогическите науки, професор
Джабарова Юлия Владимировна, доктор, доцент
Димитрова Теофана Валентинова, доктор, доцент
Зибарев Александър Григориевич, член-кореспондент на Руската академия на науките, доктор на икономическите науки, професор, главен научен сътрудник
Коберник Александър Николаевич, доктор на педагогическите науки, професор
Комар Таисия Василевна, доктор на психологическите науки, професор
Коновалчук Валентина Ивановна, доктор на философските науки, доцент
Коростелев Александър Алексеевич, доктор на педагогическите науки, доцент
Костова Иванка Милкова, доктор, професор
Масюк Наталия Николаевна, доктор на икономическите науки, професор
Мордовцев Андрей Юриевич, доктор на юридическите науки, професор
Мотов Ирена, доктор на науките в отрасъл социална педагогика, професор
Нестеряк Юрий Василевич, доктор на науките за държавното управление, доцент
Розенберг Геннадий Самуилович, член-кореспондент на Руската академия на науките, доктор на биологическите науки, професор
Севастьянов Сергей Виталиевич, доктор на политическите науки, доцент
Станев Велин Стефанов, доктор, професор
Тсириготис Константинос, доктор на науките в отрасъл психология, професор
Фелхнер Анджей, доктор на науките в отрасъл по история на образованието, професор
Фиделюс Анна, доктор на науките в отрасъл специална педагогика, професор
Чепил Мария Мироновна, доктор на педагогическите науки, професор
Швитава Ирениуш, доктор на науките в отрасъл философия, професор
Юнусов Ахат Ахнафович, доктор на юридическите науки, професор
Якунин Вадим Николаевич, доктор на историческите науки, професор
Янев Борян Георгиев, доктор, доцент

Отговорен секретар

Клинкова Ина Атанасова

Зарегистрирано от Министерството на културата (с декларация 7а, ал.3 от Закона за задължително депозиране на печатни и други произведения) № 26-00-693 от 29.10.2018 г.

Компютърен набор:
Никола Николов

Технически редактор:
Йорданка Петкова

Адрес на редколегия, учредител,
редакция и издател -
«Научен хронограф» ЕООД:
България, гр. Перушица 4225,
Област Пловдив, Община
Перушица, ул. "Д. Малинчев", №33
Тел.: +359895612046
E-mail: hronist@abv.bg;
scivectorbalkans@gmail.com
Сайт: sci-vector-balkans.com

Подписано за печат 23.10.2018.
Излиза на 26.11.2018.
Формат 60x84 1/8.
Оперативен печат.
Условно отпеч. листове 10,83.
Тираж 50 екз. Поръчка 2-17-12.

Печатница "Fast Print Books"
Ул. "Густав Вайганд" 1, 4000
Център, Пловдив, България
Свободна цена

ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЧЛЕНОВЕТЕ НА РЕДАКЦИОННАТА КОЛЕГИЯ

Главен редактор

Линков Александър Йорданов, PhD, доцент
(Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)

Заместник главен редактор:

Абасова Къзългюл Ясин къзъ, доктор на философските науки, професор, заместник декан на факултета по социални науки и психология (Бакински държавен университет, Баку, Азербайджан)
Берберян Ася Суреновна, доктор на психологическите науки, професор, завеждащ катедра „Психология“ (Руско-Арменски Славянски университет, Ереван, Армения)
Исламгулова Светлана Костадиновна, доктор на педагогическите науки, доцент, проректор по наука и акредитация (Университет „Туран“, Алма-ата, Казахстан)
Клинков Георги Тодоров, PhD, главен асистент (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Курилова Анастасия Александрова, доктор на икономическите науки, професор (Толятински държавен университет, Толяяти, Русия)
Майхджик-Микула Джоана, доктор на педагогическите науки, професор (Университет Ян Кохановски, Келце, Полша)
Мамичев Александър Юриевич, доктор на политическите науки, кандидат на юридическите науки, доцент, завеждащ катедра „Теория и история на Руското и международно право“ (Владивостокски държавен университет по икономика и обслужване, Владивосток, Русия)
Осадченко Ина Ивановна, доктор на педагогическите науки, професор (Умански педагогически университет, Уман, Украйна)
Тарантей Виктор Петрович, доктор на педагогическите науки, професор (Гродненски държавен университет, Гродно, Белорусия)
Шарипов Фаридун Файзулаевич, доктор на педагогическите науки, завеждащ общо университетската катедра по педагогика (Таджикски национален университет, Душанбе, Таджикистан)

Редакционна колегия:

Борисов Галин Цоков, доктор, професор, заместник декан на педагогическия факултет, директор на департамента за квалификация и професионално развитие на педагогическите специалисти, катедра „Педагогика и управлението на образованието“ (Пловдивски университет Паисий Хилендарски, Пловдив, България)
Бурдева Тая Суринова, доктор, доцент, ръководител на катедра „Музика“ (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Бурмикина Ирина Викторовна, доктор на социологическите науки, професор, проректор по научната работа (Липецки държавен педагогически университет, Липецк, Русия)
Василев Веселин Костов, доктор на психологическите науки, професор (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Васковска Галина Алексеевна, доктор на педагогическите науки, професор, старши научен сътрудник, завеждаща отдел «Дидактика» (Институт по педагогика към Националната Академия за педагогически науки на Украйна, Киев, Украйна)
Дамянов Бисер Илиев, доктор на изкуствознание, професор, ръководител на катедра „Естетическо възпитание“ (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Демченко Ирина Иванова, доктор на педагогическите науки, професор (Умански държавен педагогически университет, Уман, Украйна)
Джабарова Юлия Владимировна, доктор, доцент, заместник декан на факултета по икономически и социални науки (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Димитрова Теофана Валентинова, доктор, доцент, ръководител на катедра „Маркетинг и международни икономически отношения“ (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Зибарев Александър Григориевич, член-кореспондент на Руската академия на науките, доктор на икономическите науки, професор, главен научен сътрудник (Институт по екология на Волжкия басейн Р.А.Н., Толяяти, Русия)
Коберник Александър Миколайович, доктор на педагогическите науки, професор (Умански държавен педагогически университет, Уман, Украйна)
Комар Таисия Василевна, доктор на психологическите науки, професор (Хмелницки национален университет, Хмелницки, Украйна)
Коновалчук Валентина Ивановна, доктор на философските науки, доцент (Черкаски областен институт за след дипломно образование на педагогическите работници, Черкаси, Украйна)
Коростелев Александър Алексеевич, доктор на педагогическите науки, доцент, професор към катедра „Педагогика и методика на преподаването“ (Толятински държавен университет, Толяяти, Русия)
Костова Иванка Милкова, доктор, професор, катедра „Маркетинг и международни икономически отношения“ (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Масюк Наталия Николаевна, доктор на икономическите науки, професор от катедра „Управление“ (Владивостокски държавен университет по икономика и обслужване, Владивосток, Русия)
Мордовцев Андрей Юриевич, доктор на юридическите науки, професор от катедра „Теория и история на Руското и международно право“ (Владивостокски държавен университет по икономика и обслужване, Владивосток, Русия)
Мотов Ирена, доктор на науките в отрасъл социална педагогика, професор (Хуманитарно-икономическа Академия, Лодз, Полша)
Нестеряк Юрий Василевич, доктор на науките за държавното управление, доцент (Национален авиационен университет, Киев, Украйна)
Розенберг Геннадий Самуилович, член-кореспондент на Руската академия на науките, доктор на биологическите науки, професор, (Институт по екология на Волжкия басейн Р.А.Н., Толяяти, Русия)
Севастианов Сергей Виталиевич, доктор на политическите науки, доцент, професор от катедрата по „Международни отношения“ (Далеко-източен федерален университет, Владивосток, Русия)
Станев Велин Стефанов, доктор, професор, катедра „Маркетинг и международни икономически отношения“ (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)
Тсириготис Константинос, доктор на науките в отрасъл психология, професор (Университет Ян Кохановски, Келце, Полша)
Фелхнер Анджей, доктор на науките в отрасъл по история на образованието, професор (Университет Ян Кохановски, Келце, Полша)
Фиделюс Анна, доктор на науките в отрасъл специална педагогика, професор (Университет Кардинал Стефан Вишински, Варшава, Полша)
Чепил Мария Мионовна, доктор на педагогическите науки, професор (Драгобич държавен педагогически университет, Драгобич, Украйна)
Шьвитава Ирениуш, доктор на науките в отрасъл философия, професор (Педагогически университет на името на КЕН, Краков, Полша)
Юнусов Ахат Ахнафович, доктор на юридическите науки, професор от катедра „Криминално право и процес“ (Казански иновационен университет, Казан, Русия)
Якунин Вадим Николаевич, доктор на историческите науки, професор, проректор по научната и иновационна дейност (Поволжски държавен университет за обслужване, Толяяти, Русия)
Янев Борян Георгиев, доктор, доцент (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, България)

CONTENT
*sociological sciences***PERSON-ORIENTED LEARNING BASED ON ITS
SOCIOLOGICAL DERIVATION**

Linkov Aleksander Yordanov, Klinkov Georgi Todorov.....5

*economic sciences***MANAGEMENT REPORTING OF FINANCIAL RESULTS
AND TRENDS ANALYSIS**

Nasakina Lilia Arkadyevna.....8

*pedagogical sciences***PERSONAL ASPECTS OF PEDAGOGUE'S INNOVATIVE CULTURE**

Andriushchenko Tetiana Kostiantynivna.....13

**DESIGNING OF THE HOLISTIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT
AS AN INFORMATION INFRASTRUCTURE
OF THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY**Bogoslovskiy Vladimir Igorevich, Aniskin Vladimir Nikolaevich,
Dobudko Tatyana Valeryanovna, Aniskin Sergey Vladimirovich.....17**ADULT LEARNING IN UKRAINE AND BULGARIA:
COMPARATIVE ASPECTS**

Boiarska-Khomenko Anna Volodymyrivna.....24

**CONTENTS AND METHOD OF PROFESSIONALLY ORIENTED
TRAINING OF INFORMATICS DISCIPLINES OF FUTURE
TEACHERS OF TECHNOLOGIES**

Chirva Anna Nikolaevna, Chirva Olga Grigorievna.....27

**COMPARATIVE ANALYSIS OF TRAINING TRENDS FOR PRIMARY
SCHOOL TEACHERS IN THE USA, GREAT BRITAIN AND UKRAINE**

Chychuk Antonina Petrivna.....32

**THE INTERPRETATION OF DEFINITION «A COMPREHENSIVE
ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITIES»
IN THE CONTEXT OF THE «EDUCATIONAL-CREATIVE ACTIVITY»
CONCEPT BY THE DISTRIBUTION OF SYSTEMATIC ACTIVITIES**

Holodiuk Larysa Stepanyvna.....36

**PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF BIOLOGY
AT THE UNIVERSITIES OF BULGARIA**

Hrytsai Nataliia Bohdanivna.....41

**METHODOLOGY OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT
IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE
IN SECONDARY SCHOOL**

Ilchuk Iryna Yuriivna.....44

**MODEL FORMING THE FUTURE OF PSYCHOLOGY TO WORK
IN INCLUSIVE EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN PROFESSIONAL
TRAINING CONDITIONS**

Kalinovska Iryna Sergiivna.....48

**THE SPECIFICITY OF MANIFESTATION OF PEDAGOGICAL
COMMUNICATION AS A SPECIAL CONSTRUCT КОМСТРУКТ**

Klinkov Georgi Todorov.....51

**IMPROVING PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL TRAINING
OF FUTURE TEACHERS BY MOODLE PLATFORMS
(ON THE EXAMPLE OF THE COURSE «PEDAGOGY»)**Kobernyk Oleksandr Mykolaiovych, Stetsenko Nadia Mykolaivna,
Boichenko Valentyna Vasylivna, Pryshchepa Svitlana Mykhailivna.....53**INNOVATIONS FROM EDUCATIONAL DISCIPLINE «PEDAGOGICAL
CONFLICTOLOGY» IN PROFESSIONAL PREPARATION OF STUDENTS**

Koshechko Nataliia Vasylivna.....59

TECHNOLOGY OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY WITH PRESCHOOL CHILDREN, AIMED AT FORMATION OF INITIATIVITY AND INDEPENDENCE Lysogorova Lyudmila Vasilyevna, Saldaeva Evgenia Nikolaevna.....	64
DIDACTIC BASIS OF ORGANIZATION A TRAINING EXCURSION ACTIVITY AS PROCESSING OF EQUIPMENT FOR INTERSUBJECTIVE INTERACTION BETWEEN COACHES AND THOSE PEOPLE, WHO ARE TRAINING Miier Tetiana Ivanivna.....	67
V. O. SUKHOMLYNSKYI AS A MANAGER OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN SCHOOL Paschenko Dmytro Ivanovych.....	71
FORMATION OF CULTURE OF SAFETY OF ADOLESCENT SEXUAL BEHAVIOUR – STUDENTS OF PEDAGOGICAL COLLEGE Petrychenko Larysa Oleksiivna.....	75
ASSEMBLY KITS DYNAMIC ARCHITECTURAL PROTOTYPING FOR TECHNOLOGY DEVELOPMENT DESIGN, ORGANIZATION OF TECHNICAL CREATIVITY Polyakova Olga Mikhailovna, Sheluhin Vladimir Petrovich.....	78
METHODOLOGICAL BASIS OF FORMING FUTURE FLIGHT ATTENDANTS’ READINESS TO PROFESSIONAL ACTIVITY Radzivilova Inna Anatoliivna.....	81
THE CONTENT, FORMS AND METHODS OF FORMATION OF THE RESPONSIBLE ATTITUDE TO PARENTHOOD AMONG THE STUDENTS IN EXTRACURRICULAR UPBRINGING ACTIVITIES Smalko Oksana Vasulivna.....	84
Conditions of accommodation of scientific materials.....	87

UDC 377

**ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ЕКСКАРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ЗАСОБУ ВИБУДОВУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТИХ,
ХТО НАВЧАЄ, З ТИМИ, ХТО НАВЧАЄТЬСЯ**

© 2018

Мієр Тетяна Іванівна, доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти*Київський університет імені Бориса Грінченка
(02153, Україна, Київ, бул. І. Шамо, 18/2, e-mail: t.miier@kubg.edu.ua)*

Анотація. Модернізаційні процеси поширюються на різні аспекти освітньої галузі, у тому числі й на дидактику та її інструментарій (підходи, зміст, форми, засоби тощо). Власне авторське бачення модернізаційних процесів реалізовано на рівні введення в науковий обіг поняття «міждіяльнісна інтеграція» та його використання для визначення дидактичних основ феноменів, у назвах яких зазначено два (три) види діяльності (як-от, навчально-екскурсійна, проектно-управлінська, навчально-дослідницька тощо). Застосування підходу «міждіяльнісна інтеграція» слугує ґрунтовному визначенню дидактичних основ аналізованого феномену на основі дослідження видів діяльності, які відображено в назві утворення. Зазначене здійснюється з огляду на складники діяльності тих, хто навчає (йдеться про викладання й управління), складники діяльності тих, хто навчається (різноспособове учіння (учіння «я навчаю себе»), учіння «я навчаю інших»), учіння «мене навчають інші», учіння у взаємонавчанні) та взаємодію між ними, хто навчає, та тими, хто навчається. Визначено застосовано стосовно феномену «навчально-екскурсійна діяльність» й реалізовано в такий спосіб: виокремлено дидактичні основи навчальної діяльності та екскурсійної, схарактеризовано повну та часткову інтеграцію цих видів діяльності, розкрито діяльність тих, хто навчає, та діяльності тих, хто навчається, в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка виявляється під час різноспособового учіння.

Ключові слова: навчальна діяльність, екскурсійна діяльність, навчально-екскурсійна діяльність, навчально-екскурсійне завдання, повна міждіяльнісна інтеграція, часткова міждіяльнісна інтеграція, викладання, управління, різноспособове учіння.

**DIDACTIC BASIS OF ORGANIZATION A TRAINING EXCURSION ACTIVITY
AS PROCESSING OF EQUIPMENT FOR INTERSUBJECTIVE INTERACTION
BETWEEN COACHES AND THOSE PEOPLE, WHO ARE TRAINING**

© 2018

Miier Tetiana Ivanivna, doctor of pedagogical sciences,
professor of the department of primary school*Borys Grinchenko Kyiv University
(02153, Ukraine, Kyiv, I. Shamo boulevard, 18/2, e-mail: t.miier@kubg.edu.ua)*

Abstract. Upgraded processes extend to various aspects of the educational field, including didactics and its means (approaches, content, forms, tools etc.). Actually, the author's vision of upgraded modernization processes is realized at the level of introduction into the scientific circle of the concept «interagency integration» and its usage for the determination of didactic fundamentals of phenomena, whose names include two (three) types of activities (for example, educational excursion, project management, training research, etc.). The application of the «interagency integration» serves as a solid definition of the didactic fundamentals of the phenomenon under analysis, based on the study of the activities types, which are reflected in the title. A significant part is carried out in view of the components of the activities of those who teach (meaning: teaching and management), the components of the activities of those who study (meaning: different ratios of education (the doctrine «I study myself»), the teachings «I teach others», the teachings «others teach me», studying in mutual learning)), and the interaction between those, who are teaching, and those, who are studying. Already mentioned definition is applied in relation to the «educational excursion activity» phenomenon, and is implemented by the following ways: the didactic basis of educational activity and excursion is singled out; characterized the full and partial integration of these activities, discloses the activities of those, who teach, and the activities of those, who study, in the context of the intersubjective interaction, which is manifested in a multimeans of teaching practice.

Keywords: educational activity, excursion activity, educational-excursion activity, full inter-functional integration, partial interdisciplinary integration, teaching, management, flexible teaching practice.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Людина є компонентом цілісної соціальної системи, яку називають суспільством. У процесі життєдіяльності вона відкриває й використовує внутрішні сутнісні сили й, реалізуючи власний особистісний потенціал, сприяє суспільному розвитку. Звісно ці процеси є взаємообумовленими, оскільки в розвиненому суспільстві фіксується високий рівень вияву кожною людиною освітньої й пізнавальної потреб, а в умовах інтенсивного розвитку освіти спостерігається удосконалення суспільства як соціальної системи. Взаємообумовленість процесів переконливо доводить актуальність модернізаційних процесів в освітній галузі, які стосуються різних аспектів її функціонування й розвитку, у тому числі й дидактики як науки, напрацювання котрої слугують удосконаленню процесу навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких ґрунтується авторська думка; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналітичне узагальнення наукових праць засвідчило суттєві напрацювання, у яких йдеться про різні складники дидактичного інструментарію,

у тому числі підходи, зміст, форми, методи й засоби. Акцентувавши увагу на засобах, варто вказати на те, що засоби навчання розглядаються в наукових працях, по-перше, як матеріальні (підручники, посібники, схеми, таблиці, рисунки, аудіо- та відеозаписи, тести, інструктивні матеріали тощо (Т. Байбара [1], В. Бондар [2], І. Малафік [3], Н. Мойсеюк [4], В. Оконь [5], О. Савченко [6] та ін.), ідеальні (мовлення (К. Климова [7]), спілкування (Л. Голодюк [8])), безпосередні (демонстрація реального об'єкта) і опосередковані (його зображення)); по-друге, в значенні основи для вибудовування суб'єкт-суб'єктної взаємодії між тими, хто навчає, та тими, хто навчається. Ці засоби-основи класифіковано за: 1) процесом перетворення предмета діяльності в бажаний передбачуваний продукт діяльності відносно суб'єкта діяльності (зовнішні (навчальне завдання, схема орієнтувальної основи діяльності тощо)); внутрішні (опорні знання, уміння, знання про самокерування й саморегуляцію діяльності) (Ю. Галатюк [9]); 2) зовнішніми способами досягнення мети діяльності (навчальні завдання, вправи, задачі, спостереження, досліді тощо (система завдань, вправ, задач, дослідів); навчально-методичні схеми орієнтувальної основи

навчальних дій (схеми ООД), приписи; картки для індивідуальної (парної, групової) роботи; хід уроків (занять), тренінгів, екскурсій тощо (М. Савчин) [10]; 3) внутрішніми способами досягнення мети діяльності (розумові дії (мисленнєві операції); метакогнітивні дії (реалізація особистих можливостей на основі знань про свій інтелект) (А. Хуторський) [11]; 4) способом використання як засобу полідіяльничної основи (перцептивна, проблемно-орієнтована, пошукова, варіативна, діяльність-спостереження, евристична, дослідницька, навчально-дослідницька, проектна, графічна, практична діяльність й діяльність із моделювання) (Л. Голодок) [8]).

Варто наголосити на тому, що використання широкої палітри засобів навчання, зокрема засобів-основ вибудовування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, здійснюється без урахування:

- особливостей організації різноспособового учіння;
- проявів міждіяльничної інтеграції (авторка статті науково обґрунтувала й експериментально перевірила доцільність введення в науковий обіг поняття «міждіяльнична інтеграція» на позначення: «1) стану зв'язності різних видів діяльності в цілісність, який характеризується словами «впорядкування» і «взаємопроникнення», набуває вияву в повному і частковому поєднанні різних видів діяльності між собою та йменується як повна і часткова міждіяльнична інтеграція; 2) процесу, що веде до цього стану; 3) результату, що отримано на основі зв'язності різних видів діяльності між собою» [12, с. 348]).

Формування цілей статті (постановка завдання). У даній статті йтиметься про процеси повного та часткового поєднання двох самодостатніх видів діяльності (навчальної й екскурсійної діяльності) з урахуванням чотирьох способів учіння (учіння «я навчаю себе», учіння «я навчаю інших», учіння «мене навчають інші», учіння у взаємонавчання). Зазначене реалізовуватиметься відповідно до таких завдань: 1) виокремлення характеристик навчальної й екскурсійної діяльності, значущих для процесів повного та часткового поєднання цих видів діяльності з урахуванням підходу «міждіяльнична інтеграція»; 2) розкриття дидактичних основ організації навчально-екскурсійної діяльності з акцентом на вибудовуванні суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті виконання першого завдання, варто зазначити, що навчальна діяльність постає як цілеспрямована й упорядкована сукупність дій і операцій, які забезпечують мотиваційну та активну включеність тих, хто навчається, в організований дорослими процес навчання.

Узагальнення наукових напрацювань [2, 3, 4, 5, 6], засвідчує, що навчальна діяльність характеризується предметністю, соціалістичною, суспільністю за змістом і формою; усвідомленістю діяльності, що виконується; відображенням активності, яка зумовлена конкретними мотивами і підпорядкована меті; виконанням розумових і практичних дій та операцій, котрі забезпечують здійснення діяльності, спрямованістю на досягнення результату (продукту) діяльності, що фіксується на рівні змін самого учня й виявляється в оволодінні знаннями й способами виконання розумових і практичних дій, операціями та способами взаємодії з іншими.

У контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії навчальна діяльність постає як феномен, що включає всебідність того, хто навчає, котра представлена викладанням та управлінням, та діяльність тих, хто навчається, до складу якої віднесено навчання й учіння. Викладання слугує безпосередньому інформаційно-навчальному впливу на тих, хто навчається, вибудовується відповідно до мети діяльності, передбачає звернення до образів, текстів, схем, таблиць, формул тощо; супроводжується різним оформленням, зокрема оптико-кінестетичним (жести,

міміка, пантоміміка); екстралінгвістичним (якість голосу, тональність, діапазон, паузи, покашлювання, сміх, темп мови); проксемічним (використання часу, організація простору тощо).

Управління у значенні безперервної циркуляції інформації між тим, хто навчає, та тими, хто навчається, здійснюється з дотриманням управлінського циклу, складниками якого є: планування, організація процесу учіння, керування, контроль, регулювання, координація. Планування спрямовується на формулювання тими, хто навчається, цілей власної діяльності продовженням речення «Я хочу навчитися себе...». Організацією процесу учіння передбачається врахування умов здійснення діяльності, наявних засобів, вмотивованості тих, хто навчається, їхньої навченості та научуваності; чергування способів здійснення учіння та кількісного складу його учасників. Керування полягає в спрямуванні діяльності тих, хто навчається, використанням безпосередніх або опосередкованих засобів організації пізнавальної самостійності та взаємодії з іншими, постановкою додаткових запитань, які скоординують хід міркувань, використанням карток-інструкцій (карток-довідок), схем, таблиць, алгоритмів, приписів тощо). Контроль здійснюється з метою отримання на основі зворотних зв'язків інформації про інтелектуальні утруднення, які відчують ті, хто навчається; виявлення типових прогалин, що засвідчують необхідність внесення змін у процес навчання; сприяння здійсненню тими, хто навчається, самоконтролю (взаємоконтролю) за послідовним здійсненням дій у складі діяльності, правильністю їх виконання, орієнтованістю на досягнення запланованого. Регулюванням передбачається встановлення відповідності між діяльністю тих, хто навчається, та завданнями цілями. Координація слугує встановленню відповідності між досягнутими й очікуваними результатами, визначення подальших дій.

Організацією різноспособового учіння передбачено утворення й функціонування в процесі навчання локального освітньо-інформаційного простору. Це утворення є, по-перше, низкою динамічних результатів цілеспрямованої, усвідомленої, конструктивної комунікативної діяльності та суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчальної діяльності; по-друге, формується в наслідок попередження утворення комунікативних шумів під час взаємного обміну інформацією; по-третє, охоплює процеси продукування інформації, її сприймання, осмислення, вербального відтворення й обговорення, які спрямовані на досягнення мети діяльності, самореалізація та саморозвиток.

Щодо екскурсійної діяльності, то її сутність найбільш повно можна відобразити в контексті поняття «екскурсія». Аналіз наукових праць засвідчив, що екскурсію тлумачать як [13]: форму суспільно-просвітницької роботи (В. Гердт); форму організації навчально-виховної роботи (О. Ганчук); метод (Г. Ващенко, О. Герман); форму й метод (Велика радянська енциклопедія); діяльність (Б. Райков); процес (В. Бабарицька); відвідування (А. Булико). Автором статті поняття «екскурсія» потлумачено як цілеспрямовану діяльність з вивчення об'єктів, явищ, процесів на місці їхнього природного знаходження, вияву чи перебігу. У контексті цього визначення поняття «екскурсія» і «екскурсійна діяльність» розглядаються як синонімічні лексеми.

Гене́за екскурсійної діяльності, досліджена Е. Желудковським та Е. Лук'яною [14], включає чотири етапи, які, на переконання авторки статті, слід доповнити п'ятим етапом. В узагальненому вигляді визначено таку етапність становлення й розвитку екскурсійної діяльності:

– I етап (перша половина XIX століття) – етап виникнення екскурсійної діяльності; фіксуються поодинокі й несистематичні спроби ввести наочне навчання в школі й розширити пізнавальний досвід підростаючого покоління під час пізнавальних екскурсій природничої тема-

тики (за Е. Желудковським, Е. Лук'яною [14]);

– II етап (кінець XIX століття – початок XX століття) – етап виникнення теорії та методики проведення екскурсій; з'являються перші спроби наукових товариств проводити у вихідні дні екскурсії до музеїв, виставок тощо (за Е. Желудковським, Е. Лук'яною [14]);

– III етап (20-ті роки XX століття – початок перебудови на пострадянському просторі) – етап ідеологічного спрямування змісту екскурсій та формування методологічних основ екскурсійної справи; екскурсії стають невід'ємною складовою діяльності школи (за Е. Желудковським, Е. Лук'яною [14]);

– IV етап (початок перебудови на пострадянському просторі – кінець XX століття) – етап становлення екскурсійної справи як окремої, конкурентоспроможної сфери послуг (за Е. Желудковським, Е. Лук'яною [14]);

– V етап (початок XXI століття – сьогодні) – етап формування нових видів екскурсій; започаткування віртуальних екскурсій або Інтернет-екскурсій (за Т. Мієр).

Екскурсійна діяльність характеризується: 1) цілеспрямованою організацією спостереження з метою вивчення різних явищ, предметів, процесів у природних умовах, під час відвідувань музеїв, виставок тощо (О. Ганчук [13]; 2) підпорядкованістю локальному принципу (вивчення об'єктів за місцем їх природного знаходження) (В. Бабарицька [16]; 3) спрямованістю на задоволення духовних, естетичних, інформаційних потреб (В. Бабарицька [16]) та на досягнення освітньої, наукової й пізнавальної мети організації екскурсійної діяльності (А. Булико [15]).

Під час організації екскурсійної діяльності важливо враховувати віднесеність обраного виду екскурсій до тієї чи іншої класифікації. У наукових джерелах [13; 14] навчальні екскурсії класифіковано за:

– змістом (оглядові, тематичні (виробничі, біологічні, історичні, краєзнавчі, мистецтвознавчі та ін.), комплексні; об'єктні (вивчення конкретного об'єкта), методичні (формування вмінь організувати та проводити екскурсії різного спрямування), продуктно-екскурсійні (створення екскурсійного продукту, який розробляється тим, хто навчається, поза межами навчальної програми));

– часовим ресурсом, необхідним для проведення екскурсій (короткочасні (в межах однієї години) та тривалі (декілька годин));

– місцем в освітньому процесі (вступні (на початку вивчення теми або розділу), проміжні (у процесі вивчення теми або розділу), підсумкові (у кінці вивчення теми, розділу));

– місцем проведення (місцеві, замські, музейні, виробничі, у природі);

– способом пересування (пішохідні, транспортні, комбіновані);

– способом організації діяльності (демонстративні, ілюстративні, дослідницькі);

– кількістю учасників (індивідуальні, групові, індивідуально-групові, парно-групові, групові);

– характером зв'язку між підгрупами під час виконання навчальних завдань (змагально-послідовні, кооперативно-паралельні, кооперативно-послідовні, змагально-послідовні);

– спрямуванням діяльності (пролонговані, локалізовані);

– способом організації сприймання екскурсійного об'єкту (телеекскурсії, реальні екскурсії, Інтернет-екскурсії).

Зіставлення віртуальної екскурсії з екскурсією традиційного формату слугувало виокремленню певних переваг та недоліків. До переваг віртуальної екскурсії віднесено доступність (огляд визначних пам'яток без великих матеріальних і тимчасових витрат); можливість огляду в будь-який час; багаторазовість перегляду екскурсії, її частини чи необхідної інформації; зручність

проведення для осіб з обмеженими фізичними та матеріальними можливостями. До недоліків зараховано відсутність можливості поставити запитання в режимі реального часу та побачити об'єкти, які не включено в екскурсійну діяльність з метою формування нової пізнавальної проблеми.

З урахуванням сутності підходу «міждіяльнісна інтеграція» навчально-екскурсійну діяльність доцільно розглядати як цілісне утворення, що являє собою вид навчальної діяльності, яка вибудовується на основі залучення тих, хто навчається, в процес вмотивованого й активного вивчення об'єктів, явищ, процесів на місці їхнього природного знаходження, вияву чи перебігу. Основу здійснення ними, хто навчається, навчально-екскурсійної діяльності складає протиріччя між новими навчальними цілями, завданнями, способами дій (діяльності) та набутими знаннями, досвідом або між новими навчальними ситуаціями та набутими знаннями й способами дій. Ці протиріччя розв'язуються за допомогою суб'єктивно нових знань, умінь, навичок, способів виконання операцій, дій, діяльності.

Застосування підходу «міждіяльнісна інтеграція» передбачає застосування до аналізованого цілісного утворення термінів «повна міждіяльнісна інтеграція», «часткова міждіяльнісна інтеграція». Повною міждіяльнісною інтеграцією передбачено моделювання процесу взаємопроникнення екскурсійної діяльності в тло навчальної діяльності. Прикладом повного взаємопроникнення цих видів діяльності є навчально-екскурсійне завдання, яке тлумачиться автором статті як спеціально створена навчальна ситуація, що являє собою низку взаємопов'язаних міні-завдань, послідовне розв'язання яких здійснюється в ході екскурсійної діяльності з використанням супровідної навчальної інформації (запитань, приписів, інструкцій, алгоритмів способів дій тощо), передбачає вияв пізнавальної активності тих, хто навчається, в різноспособовому учінні (учіння «я навчаю себе», учіння «я навчаю інших», учіння «мене навчають інші», учіння у взаємонавчанні), яке спрямовується на формулювання проміжних і кінцевих висновків виконання навчально-екскурсійного завдання.

Сутність часткової міждіяльнісної інтеграції виявляється в моделюванні процесу впорядкування екскурсійної діяльності в складі навчальної діяльності на рівні окремого етапу діяльності тих, хто навчається. У цьому випадку організація навчально-екскурсійної діяльності може здійснюватися в такій послідовності: ті, хто навчаються, долучаються до виявлення проблеми (протиріччя); застосовують відомі знання і способи дій для вирішення проблеми (подолання протиріччя); формулюють припущення щодо результату й (чи) способу розв'язання проблеми (подолання протиріччя); визначають спосіб чи способи учіння; долучаються до екскурсійної діяльності та виявляють пізнавальну активність під час здійснення обраного способу (способів) учіння, спрямованого(их) на виявлення істинності чи хибності висунутого припущення; формулюють висновки на основі отриманих даних.

І повна, і часткова міждіяльнісна інтеграція навчальної діяльності з екскурсійною слугують підґрунтям для подальшої поетапної організації екскурсійної діяльності (етап підготовки до екскурсії → етап її проведення та формулювання висновків) та для планування дій в такій послідовності: 1) визначення теми, виду екскурсії (вступна, поточна, підсумкова), форми проведення (реальна екскурсія, Інтернет-екскурсія, телеекскурсія), мети й завдань її проведення; 2) добір об'єктів показу та визначення маршруту; 3) складання розгорнутого плану екскурсії; 4) визначення критеріїв оцінювання результатів проведення екскурсії; 5) визначення довідкового апарату екскурсії та варіативних міні-завдань; 6) завчасне ознайомлення тих, хто навчається, з довідковим апаратом екскурсії та варіативними міні-завданнями; 7) стимулювання тих, хто навчається, до визначення власних

цілей участі в екскурсії; 8) консультування під час обрання міні-завдання; 9) обговорення з тими, хто навчається, способу підготовки до виконання міні-завдання; 10) обговорення особливостей виконання міні-завдання під час екскурсії; 11) ознайомлення тих, хто навчається, з критеріями оцінювання результатів екскурсії.

Під час підготовки навчально-екскурсійної діяльності важливо передбачити різноспособове учіння, зокрема учіння «я навчаю себе», «я навчаю інших», «мене навчають інші», учіння у взаємонавчанні). Приміром, запропонувати тим, хто навчається, самореалізуватися в учінні «я навчаю інших», тобто завчасно підготувати «портфель екскурсовода» та виконати роль екскурсовода під час виконання навчально-екскурсійного завдання. У цьому випадку навчально-екскурсійна діяльність доповниться такими діями: визначення довідникового апарату екскурсії та змістового наповнення «портфеля екскурсовода»; завчасне ознайомлення тих, хто навчається, із довідниковим апаратом екскурсії; стимулювання їх до виконання ролі екскурсовода; обговорення з тими, хто виявив бажання виконувати роль екскурсовода, змістового наповнення «портфеля екскурсовода»; консультування під час складання «портфеля екскурсовода»; обговорення особливостей виконання ролі екскурсовода під час екскурсії.

Навчально-екскурсійна діяльність має організуватися з дотриманням таких вимог: формування цілепокладання (кожна екскурсія має здійснюватися з певною метою); врахування загальних закономірностей проведення вступних, поточних і підсумкових екскурсій; дотримання змістової наступності (зміст екскурсій повинен мати безпосередній зв'язок з попередньо вивченим; результати екскурсії використовуються в подальшій навчальній діяльності); послідовність, науковість, чіткість організації навчально-екскурсійної діяльності та її проведення.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Автором статті введено в науковий обіг поняття «міждіяльнісна інтеграція» на позначення: 1) стану поєднання різних видів діяльності у цілісність, що характеризується словами «впорядкування» і «взаємопроникнення», набуває вияву в повному і частковому поєднанні різних видів діяльності між собою та йменується «повна міждіяльнісна інтеграція» й «часткова міждіяльнісна інтеграція»; 2) процесу, що веде до цього стану; 3) результату, що отримано на основі поєднання різних видів діяльності між собою. У ході подальшого наукового пошуку було розширено поле застосування запропонованого поняття шляхом додавання такого контексту: поняттям «міждіяльнісна інтеграція» позначається підхід як спосіб трактування стану, процесу чи результату певного педагогічного (дидактичного) явища. А відтак, застосування підходу «міждіяльнісна інтеграція» слугує розгляду навчально-екскурсійної діяльності як складного утворення, якому притаманні дидактичні особливості як навчальної діяльності, так і екскурсійної. Стосовно навчальної діяльності це особливості викладання, управління й організації різноспособового учіння на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії між тими, хто навчає, та тими, хто навчається. Щодо екскурсійної діяльності, то це дотримання поетапної організації екскурсійної діяльності та сприяння ефективній самореалізації тих, хто навчається. Подальшого вивчення потребують питання, які стосуються дослідження особливостей організації навчально-екскурсійної діяльності з урахуванням віку тих, хто навчається.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Байбара Т. М. *Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник*. Київ: Веселка, 1998. 334 с.
2. Бондар В. І. *Дидактика: підручн. для студентів вищих пед. навч. закладів*. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
3. Малафійк І. В. *Дидактика: навч. посібн.* Київ: Кондор, 2009. 395 с.
4. Мойсеюк Н. С. *Педагогіка: навчальний посібник*. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ, 2007. 656 с.

5. Оконь В. *Введение в общую дидактику; пер. с польск. Л. Г. Кашикуевича, Н. Г. Горина*. Москва: Высш. шк., 1990. 382 с.
6. Савченко О. Я. *Дидактика початкової освіти: підручник*. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
7. Клімова К. Я. *Теорія і практика формування мовно-комунікативної професійної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія*. Житомир: ПП «Рута», 2010. 560 с.
8. Голодюк Л. С. *Результати впровадження експериментальної моделі комплексної організації навчально-пізнавальної діяльності учнів основної школи у процесі навчання математики*. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. 24 с.
9. Галатюк Ю. М. *Системно-структурний аналіз навчально-пізнавальної діяльності (методологічний аспект)*. збірник науково-методичних праць «Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін». Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 14. Рівне: Волинські обереги, 2010. С. 216–217.
10. Булько А. Н. *Современный школьный словарь иностранных слов*. Москва: Мартин, 2005. 624 с.
11. Савчин М. В. *Педагогічна психологія: навчальний посібник*. Київ: Академвидав, 2007. 424 с.
12. Хуторской А. В. *Современная дидактика: учебн. пособие*. 2-е изд., перераб. Москва: Высш. шк., 2007. 639 с.
13. Міср Т. І. *Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів: монографія*. Кіровоград: ФО-П Александрова М. В., 2016. 424 с.
14. Ганчук О. В. *Методичні прийоми проведення географічних екскурсій у вищій школі // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2012. Випуск 36. С. 339–345.
15. Желудковський Е., Лукьянова Е. *Основы экскурсионного дела: учеб. пособ.* Ялта: РИО КГУ, 2008. 280 с.
16. Булько А. Н. *Современный школьный словарь иностранных слов*. Москва: Мартин, 2005. 624 с.